

On üsna loomulik ja loogiline, et igaüks näeb maailma just sellelt ruudult, kus ta hetkel asub. Kes on tehase direktor või ülikooli rektor, vaatab asjadele selle mätta kõrguselt, riigipea räägib elust riigi tasandil ja superriiigi juht mõtleb maailma mastaabis. Selles kontekstis on üsna ootuspärane, et mind huvitab eelkõige üksikisik, sest olen varsti pea kümme aastat olnud vabakutseline kunstnik ehk üsna süsteemiväline tegelane selle sõna klassikalises tähenduses. Samuti parkümmend aastat FIE. Mis on põhjus, mis tagajärg, kes seda täpselt teab.

Mis puudutab isamaakõnet, siis kui rääkida kõnест, olen ma pigem valjusti mõtleja nagu mu naine armastab määratleda ja vähemalt selles osas on tal arvatavasti õigus. Isamaa on aga üks neist suurtest teemadest, millega ma pole osanud eriti midagi peale hakata. Kuni viimase ajani. Olen alati huvitunud mingist muust vaatenurgast, kas isiklikumast või hoopis globaalsemast/universaalsemast, ning enda seos kodumaa ja kohaliku kultuuriga on mulle olnud üks vastuseta küsimus. Vahest kümme aastat, võib ka olla et ainult viis aastat tagasi tundsin ma vaat et teatava häirituse või vähemalt üllatusega, et sõnapaar eestlane või eesti kunstnik hakkab minu jaoks vägisi reaalselt tähendust omama. Hakkasin tundma, et n.ö. minu inimesed ongi eelkõige need, kes minu ümber elavad. Mujal elavad fännid ja sõbrad on ka toredad, aga pigem sellised üksikurijad, kuigi arvuliselt võib neid olla rohkemgi, sest maailm võrreldes Eestiga on ju suur. Aga nii öelda naabrimees saab mingile osale öeldust pihta juba õhust, ilma et ta sellest isegi aru saaks ja see loeb rohkem kui võiks arvata.

Aga see selleks. Nende omaette ja omas rütmis veedetud aastatega olen aru saanud kuidas minu sees on pisitasa täiskasvanuks saanud minu oma mina. Keegi, kes on olemas, kui maha koorida kõik need pealmised kihid nagu kunstnik, isa, mees ja kes kõik veel. Keegi, kes on nende kitsamate määratluste ülene ja kes mind tegelikult püsti hoiabki. Keegi, kellega ma aru pean ja kes on mu parim sõber nii heas kui halvas. Selline sisemine Viplala pole kindlasti mu eralõbu, vaid sellised minad on või peaksid olema meil kõigil ja mitte lihtsalt olemas, vaid täiskasvanud ja arvestatavad vaimsed või tunnetuslikud üksused, kellest tõesti oleks abi, kui miski muu enam ei aita.

Siiski on mul kahtlus, et selle tuumik-mina olemasolu pole sugugi nii enesestmõistetav ja päris iseenesest ta ka ei arene ning ei kasva. Ta alustab koos meiega ja areneb jõudsalt meie lapseliku uudishimu toel kuni koolini. Siis peaks eeldatavasti algama tema eriti intensiivne ja süstemaatiline areng ja tihti ta loodetavasti nii ka läheb, aga julgen selles liig paljudel juhtudel siiski kahelda, sest ma pole kindel, kas kooli eesmärk üldse on meie isiksust niimoodi järjepidevalt arendada või meile antakse eelkõige tohutu hulka teavet või teadmist eeldusel, et kuna see on iseenesestmõistetavalt kasulik (?), siis küllap see meile mingil moel ka tõesti kasuks tuleb. Omal ajal ja omas kohas aga tuleb. Või käib lihtsalt kuiva trenni ette.

Mõeldes esmalt kasvõi enda kogemuse peale, kes ma olin väga kuulekas ja usin õpilane enne kui puberteet kaardid korraks segamini löi, polnud see aga kindlasti nii. Esiteks olen oma 55 elatud aasta jooksul jõudnud raudkindlale veendumusele, et iga inimese puhul mängib väga olulist rolli see, mis tempos ja mis järjekorras miski saabub. Me kõik oleme ses mõttes erinevad, kes kiirem, kes aeglasem, kes tahab enne suppi, kes praadi, ehk mõni saab kirjandusele pihta alles pärast teatavat hulka matemaatikat või hoopis mingit muud elukogemust. Usun, et kõige jaoks õiges koguses ja õigel ajal on meie elus koht ja vajadus ja

kuna meie elu on reeglina üsna pikk, siis nende kombinatsioonide hulk, millal just kõnetaks meid James Joyce või kõrgem matemaatika, on pea lõputu. Kui midagi serveeritakse vales ajal, siis on ta efekt paremal juhul väga väike kui mitte lausa miinusmärgiga. Olin koolis klassikaline humanitaar, lugesin ja joonistasin, kuid reaalinäetega ei haakinud üldse, samuti oli suuri probleeme kehalisega. Nüüdseks olen tihti mõtisklenud, kui filosoofiline tegevus on näiteks pikamaajooks, ning usun, et ühel hetkel oleksin selleks igati valmis. Eelkõige vaimselt ja loodetavasti siis juba varsti ka füüsiliselt. Samuti mõtlen matemaatika kui intrigeeriva süsteemi peale, millest nüüd tahaksin teada rohkem ja mille üle arutlemiseks tunnen end valmis olevat. Aga vales hetkel ja vales vormis tulnud esmatutvus nii matemaatika kui jooksmisega kustutas minu huvi nende vastu väga pikaks ajaks, päädides esialgu ka tüüpilise piiratud sõnavaraga ja jooksmine on nõme. Kahju, tõesti kahju.

Olen üsna palju käinud koolides õpilastele esinemas ja iga kord mõtlen teatava ebamugavustundega, et mida paganat nende peadest küll läbi käib, kui öeldakse, et homme tuleb kunstnik rääkima. Naudin sedas eelarvamuste pudru veidi juba ette, aga tegelikult on see üsna traagiline, ükskõik mis valdkonnaga tegu pole.

Teine raudkindel veendumus on aeg ehk tempo, mida erinevatel inimestel on vaja, et miski uus päriselt n.ö. seest läbi jõuaks käia. Olen neil rahulikult omaette toimetamise aastatel lõpuks naudinguga adunud oma mina loomuliku kiiruse toimist ja seda üllatavat tulemuslikkust, mida ta ilmutab, kui saab teotseda just nii nagu talle omane. Tean juba, et püstitades enese jaoks mingi küsimuse, olgu see siis sügavalt kunstiline või midagi olmelist, kukub enam-vähem mõne päeva pärast mu mõttelisele lauale läbitunnetatud vastus, kuidas peaksin edasi tegutsema. Mõnikord läheb ka kauem, aga ma tean, et kusagil all- või ülakorrustel käib pidev intensiivne töö ja vastus tuleb kindlasti, tuleb ainult oodata. Ja kõik need vastused ongi õiged! Minu jaoks siin ja praegu. Kui prooviksin seda protsessi forsseerida, siis ehk mõned korrad võiks see ju peaagu et õnnestuda, kuid mitte kaua ja palju. Peaksin ikkagi hakkama huupi rapsima mingi pooliku tunnetuse pealt ja hästi see ei lõpeks. Samuti on pea sama halb, kui aega on liiast ja ma peaksin venitama, et äkki tuleb veel õigem vastus. Ei tule, selle tunneb eksimatult ära, kui tulevad need päris vastused, sest juba mõne aja möödudes on selge, mis rütmis see mina vähemalt hetkel töötab. Mul on vabadus veeretada mõnd huvitavat seika või mõttealget just niikaua oma peas kui soovin, mõelda iga huvipakkuv mõtte lõpuni või vähemalt niikaugele, kui minu jaoks selle lõpp on, ja see on ääretult meeldiv ja ka tulemuslik just selle sisemise tuumik-mina tervise ja arengu jaoks.

On üsna loogiline, et kool ei saa kuigivõrd arvestada ei selle individuaalse rütmi ega veel vähem iga isiksuse soovitava järjekorraga, millal mingi asjaga tutvuda. Tulemuseks on madala kasuteguriga ja tihti lausa kahjulik tutvumine kõige selle heaga, mida maailmal pakkuda on, ning veelgi hullem, eneseusu kadumine ja künism, et ju need asjad niimoodi ülepeakaela ja korraga peavadki käima. Lisaks arvamused, et ju ma lihtsalt ei ole sel alal andekas või et mul pole üldse ühelgi alal erilist lootust. Oi õudust.

Minu eestlaseks-kasvamise kogemus, millest alul põgusalt rääkisin, illustreerib veel üht minu veendumust, õigemini eelistust, et eriti olulistest asjadest peaks isiksuse areng käima eespool, enne kui suurtes küsimustes mingeid tarkusi jagatakse ja seisukohti paratamatult kujundatakse. See on umbes nii nagu esmalt on vaja piisavalt tihedat ja tugevate okstega

jõulukuuske, et oleks üldse kuhugi ehteid riputada, eriti neid kõige kaalukamaid ja uhkemaid. Ma olen skeptiline, kui liiga palju olulist teavet tuleb avansina, mis tuleb panna seniks ootele, kuni inimene sellele järgi kasvab. Nagu liiga suur jope, mis on igaks juhuks juba varuks ostetud ja mida tuleb mitu aastat kanda rohkem-vähem üleskeeratud varrukatega ja lotendavana, enne kui see parajaks saab. Mulje on aga rikutud nii jopest kui inimesest. Samamoodi paneb iseenesest suurepärase teooria, mis kuulajaga üldse hetkel ei haagi, viimase paremal juhul õlgu kehitama. Ma olen rahul, et minu eestlaseks-saamine on reaalselt hakanud vormuma alles nüüd „kõrges eas“ ja ma pole saanud varases nooruses süsteemset rahvuslikku kasvatust. Ehk on see minu kui kunstniku n.ö. eriala kiiks, aga minu kogemus räägib tugevalt selle poolt, et alles siis, kui suudetakse midagi tõesti isiklikuks mõelda või tunnetada, avanevad sel suunal ka tõelised perspektiivid ja võimalused. Nägu läheb naerule, kostab rõõmus „ahaa, sa mõtled seda!!!“ ja isegi kui ma mõtlesin midagi üsna muud, on põhiline näha, kuidas inimesel läheb mõte kappama ja kogetu kasutatakse ära vaat et raketikütusena. Möödarääkimised on humanitaarias tavalised, julgeksin isegi öelda et parim, mis saab juhtuda. Ma ei tea alati või tihti isegi, miks ma TEGELIKULT midagi teen või tegin, seda imelikum oleks nõuda kelleltki teiselt selle „õiget“ kasutamist. Pigem on see nagu mõnes pallimängus, kus mina saan kelleltki hea söödu, ning sobival hetkel annan omakorda palli kolmandale edasi, kes triblab sellega edasi oma parimat äranägemist mööda.

Mingil hetkel teadvustasin värske pilguga fakti, et tänapäeval võetakse lapsed kooli ju tervelt 12 aastaks, millele tihti järgneb veel mitu head aastat ülikooli kohe otsa. See on tohutu pikk aeg ja see on kõik elu esimesest, mõneti kõige tundlikumast otsast ilma igasuguste pausideta, vähemalt põhikoolis, et kogetut veidigi seedida ja suur rutt mööda lasta. Jah, on suvevaheaeg aga ma ei usu, et kuum suvi pärast kolmveerand aastat kestnud tihedat info turmtuld on piisav või sobiv filosoofilisteks mõtisklusteks ja saadu korrastamiseks. See pauside rütm peaks ikkagi olema teistsugune ja mis peamine, paraku väga individuaalne. Haridus tundub õilis ja vajalik, maailmas tarkust palju ja nii see kõik üha kasvab. Olen proovinud mõelda, et kui näiteks kooli poleks veel olemas ja me alustaksime nullist, kas siis oleks võimalik kasvõi korraks reaalselt aduda, millisel määral ja mahus õpetamise ülla sildi all teiste ellu tungimine on ikkagi hädavajalik. Kui mul on enda arvates huvitavaid mõtteid ja kogemusi jagada, siis isegi paadunud lobamokana saaksin mõne tunni või äärmisel juhul paari päevaga hakkama ja rohkem oleks mul piinlik kedagi niipea tülitada. Ka oma pikast õppejõu karjäärist mäletan üsna selgelt, et seda pidevat arvamist ja analüüsimist oli ilmselt liiga palju, kuid kuhu sa pääsed, kui kool oma pikkuses täitmist nõuab. Minul ei olnud liiga tihti enam midagi öelda, sest ega tööd ja üliõpilased siis nii kiiresti ja põhimõtteliselt ka ei muutu ja mina ei genereerinud ka iga nädal kuust kuusse uusi ja uusi mõtteid, samuti ei tundnud tudengid end piisavalt iseseisvalt, sest mis iseseisvust seal on kui keegi „targem“ ka pidevalt kambas, kelle ülesandeks ongi kõike seda kuhugi juhtida. Nii et üks ta üks akadeemiline puntratants oli, kuigi ma polnud vist üldse väga halb õppejõud. Ehk et on tekkinud ajalooline ja lugupidamist vääriv kest, mida me täidame sisuga ja mis loomuldasa tahab end üha laiendada, sest õpetada on ju nii palju. Tegelikult on üks kõige õpetlikumaid olukordi, kui inimene jääb üksinda. Kohe päris-päris üksinda ja üsna pikaks ajaks. Ma ei pea niipalju silmas mingit ekstreem-matka telgi ja katelokiga kuhugi metsikusse loodusesse, vaid eelkõige lihtsalt oma mõtete või mõtete puudumisega üksi jäämist. See on seesama

sisemise-mina tõehetk ka. Kellega sa siis räägid, kui sa üksi oled. Ja millest räägid. Ja mis järeldestele sa siis jõuad ja mis tarkust sa vajad, et end aidata. Sellised üksiolemised on tohutult olulised, aga koolis ja tihti ka elus on sellised võimalused väga erandlikud, kuni me juba paaniliselt kardame iseendaga üksi jääda, sest seal pole eriti midagi. See oleks nagu oma tühja, pooleli jäänud sisutasisega korterisse naasmine, mis pole koduks muudetud ja kus saab parimal juhul vaid magamas käia, et hommikul kohe põgeneda. Kasvõi mingile ebameeldivale töökohale, et vaid sellest korterist pääseda. Mis peaks tegelikult olema parim ja hubaseim koht olemiseks, just sinu näo ja oleku järgi sisustet. Kardan, et liiga paljudel on elu keskel selle tuumik-mina asemel selline kõle madratsiga kolmetoaline korter, kus parema meelega ei viibiks. Kunagi ta saadi ja alustati õhinaga, aga siis jäi ta järjest pealetulevate ülesannete ja õppimise kadalipus hooletusse ja nüüd... polegi kusagil olla.

Mida ma pakun. Pakun ausust, mõistet mille sügavamast tähendusest ma ka pikki aastaid aru ei saanud. Noh, sel igapäeva tasemel, et ära valeta ja varasta ma muidugi mõistsin, mida see sõna tähendab, aga ausus iseenda ja elu ees, selleni ma pidin pikalt kasvama. Ausust tunnistada, et meie parimad plaanid ei sobi siiski paljudele ja ainuke võimalus liigset kahju vältida on teha kõike koos ja võrdselt. Pakkuda, aga samas jätta niipalju kui võimalik saajale otsustada, kas ja kuidas ta seda vastu võtab. Olla nii paindlik kui vähegi saab ja kohelda teist alati ja ainult võrdse partnerina, kellelt sinul on sama palju õppida kui temal sinult. Ning leppida ebaõnnestumisega juba eos, ehk et välja tuleb niikuinii lõpuks midagi hoopis kolmandat, mis mõnikord ongi see kõige parem tulemus, kuid mida me kumbki ei oska esialgu parimagi tahtmise juures ette näha. Anda pigem vähem ja jätta aega mõtlemiseks ja tunnetamiseks, isegi laisklemiseks. Ning mis peamine, tunnistada ausalt, et ega sa isegi kõike ei tea, isegi seda kõige olulisemat mitte, kuid loodad samuti igas päevaga edeneda.

Õpetamine kui aus kaubandus, fare trade, kus mõlemad pooled panevad midagi omalt poolt lauale ja keegi ei peta. Pettus on ka see, kui sa õpetad midagi, mis sind ennast hetkel eriti ei huvitagi. Kõige olulisemad käigud ja avastused tehakse ikka ülimalt intensiivsuse ja huvi kõrgtemperatuuril. Sa näed midagi uut, kui jääd miskit liiga kaua ja liiga põhjalikult silmitsema, millegi üle liiga kaua järele mõtlema, millestki kirega rääkima. Kui mitte muud, siis paljastad sa sellega oma kõige inimlikuma külje ja see on kindlasti midagi, millest on üliväga õppida.

Ah jaa, üks asi veel. Eelnevaga võib-olla veidi lõdvemalt seotud, aga ikkagi. Sama idealistlik mõte nagu eelnevadki, aga pole midagi praktilisemat pikas perspektiivis kui idealistlikud mõtted. Olen näinud niipalju inimesi ja kogenud seda hooti ka ise, et töötamine mingil kohal, see täiskasvanud inimese põhiline päevataide, on pahatihti ebameeldiv või vähemalt mitte rahuldust pakkuv. Mõeldes aga kõigele sellele erinevale, mis on igapäevaselt vaja ära teha, siis oleks väga petlik hellitada utopiat, et iga inimene leiaks endale (palga)töö, mis talle puht tegevusena ka naudingut pakuks. Püüdsingi siis kõigepealt iseennast mõttes asetada erinevatesse ametitesse, mis oleksid mulle küll jõukohased, aga samas esmapilgul mitte eriti ahvatlevad, ja mõtlesin, kuidas selliseid töid siiski teha ja veel heal meelel. Meenus hea tava käia talgutel abiks, kui kellelgi mingi suurem töö käsil, kus abikäed hädavajalikud. Sellises olukorras olid kõik abilised vabatahtlikuid andjad, mis on juba iseenesest enesehinnangut tõstev lähtepunkt, ning seetõttu tehti rõõmuga just neid töid, mida oli vaja ja milleks keegi

kõige paremini sobis, mõtlemata et kas see on nüüd just SEE. Peamine, et asi tehtud sai ja kutsuja rahule jäi. Vaevalt, et keegi, kes pidi mingit kõige räpasemat tööloiku tegema, seda kuidagi au pihta käivana võttis. Pigem tundis uhkust, et just tema abil seegi tehtud sai. Tundsin, et sellise suhtumisega võiks olla päris lihtne ja meeldiv töötada tõesti ükskõik kellenä, vähemalt paistis see mulle tõsiseltvõetava võimalusena. Igatahes olen kindel, et nagu ikka on ka lahendus väärilikaks töötamiseks kahe kõrva vahel ehk õiges mõtlemises rohkem kui palganumbrites ja muus taolises.

Aitäh! Rohkem mõtteid juba järgmisel korral.

Kaido Ole

P.S. Tekst on kirjutatud pärast suulist ettekannet vabas vormis mälu järgi mitte püüdeski vältida seda, mis kirjutamise ajal iseenesest lisandus, ega muretseda selle pärast, mis suulisest ettekandest paratamatult ununes kirja panna. Rääkimine on üks asi, kirjutamine midagi muud.